

Dr. sc. Anna-Maria Getoš*
Zrinka Čupić**
Pero Mihaljević***

UDK: 343.352(497.5)
37.013:343.352
Primljeno: studeni 2011.
Pregledni znanstveni rad

ANALIZA KONCEPTA ‘EDUKACIJOM PROTIV KORUPCIJE’ NA PRIMJERU PRAKTIČNIH ISKUSTAVA S ‘ANTIKORUPCIJSKOG SATA’

Temeljem iskustava pojedinih zemalja, kao i znanstvenog proučavanja fenomena korupcije, postalo je jasno da samo represija nije dovoljna da bi se ova pojava svela na marginalnu razinu u kojoj svako društvo može nesmetano funkcionirati. Preventivnim pristupom problemu korupcije, odnosno stvaranjem takvih društvenih uvjeta pomoću širokog spektra sveobuhvatnih mjera/promjena uz edukativne programe, nužno se dolazi do pozitivnih rezultata u sprječavanju korupcije a posljedično i do unaprjeđenja društva. Iako je u Republici Hrvatskoj, od 2008.godine, donošenjem Strategije suzbijanja korupcije i Akcijskog plana, kada su se počele provoditi konkretne mjere, došlo do znatnih pomaka u preventivnom aspektu sprječavanja korupcije, sustavan i planiran program edukacije, naročito mladih koji završavaju srednju školu i ulaze na tržište rada (ili nastavljaju daljnje obrazovanje) nije na zadovoljavajućoj razini. S ciljem utvrđivanja stvarnoga stanja na tome području, proveden je projekt „Antikorupcijski sat“, da bi detektirao znanja, stavove i potrebe mladih ljudi vezano za problem korupcije u društvu i njenog sprječavanja. Navedenim projektom je potvrđeno da

* Dr. sc. Anna-Maria Getoš, docent na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu i redoviti član Akademije pravnih znanosti Hrvatske.

** Zrinka Čupić, diplomirani sociolog i diplomirani psiholog, stručni suradnik u Sektoru za suzbijanje korupcije Ministarstva pravosuđa.

*** Pero Mihaljević, dipl. krim., policijski službenik u Policijskom Nacionalnom uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, polaznik poslijediplomskog doktorskog studija iz kaznenopravnih znanosti (u vrijeme pisanja rada Načelnik odjela za nadzor i suradnju u provođenju mjera suzbijanja korupcije Sektora za suzbijanje korupcije Ministarstva pravosuđa).

učenici edukaciju smatraju vrlo važnim dijelom prevencije korupcije, imaju interese za educiranje o toj temi, a obzirom da u najvećoj mjeri informacije primaju iz medija, bilo bi dobro kada bi se u buduće edukacije škole mogle još aktivnije uključiti, odnosno kada bi u svoj nastavni program integrirale edukaciju učenika o korupciji, odnosno prevenciji iste. Predmetni rad razmatra koncept „edukacijom protiv korupcije“ te na temelju empirijskih podataka prikupljenih u okviru projekta „Antikorupcijski sat“ evaluira navedeni koncept u hrvatskom kontekstu prevencije korupcije.

Ključne riječi: korupcija, prevencija, edukacija, Antikorupcijski sat.

1. UVOD

U svim društvima i kulturama korupcija je predstavljala i predstavlja nešto nepošteno, nezakonito i nemoralno.¹ Ona je štetna društvena pojava kojom se krše moral i pravne norme te povređuju temelji vladavine prava, a istovremeno je povijesni, psihološki, sociološki, gospodarski, politički i pravni fenomen. U najširem smislu, to je svaka zlouporaba javnih ovlasti radi ostvarenja privatnih probitaka (*Derenčinović & Getoš 2008, 130*). U užem smislu, korupcija se može definirati kao čin nedopuštene razmjene između javnog dužnosnika i druge osobe u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka. Među najvažnijim posljedicama korupcije je gubitak javnog povjerenja u tijela državne vlasti, što se posljedično negativno odražava na gospodarski razvoj društva. Stoga ne samo korupcija, već i sama sumnja u korumpiranost te dojam korumpiranosti dovode u pitanje vjerodostojnost svake vlasti (*Strategija suzbijanja korupcije*). Kroz najčešći oblik percepcije korupcije koji se uvriježio u obliku mita, potrebno je razlikovati „snalažljive pojedince“, obične i prosječne ljude koji su se „snašli“ i nalaze se među nama, te „korupciju moćnih“² koji proizvode pogubniju štetu za cijelo društvo (*Derenčinović 2001, 2*). Premda u osnovi predstavlja sistemsku slabost, korupcija može biti kontrolirana i reducirana samo primjenom dobrih edukacijskih programa o dobrom i moralnom ponašanju, etičkim standardima i građanskim normama. Republika Hrvatska kroz niz propisa i mjera

¹ Iako postoji niz utjecajnih autora koji su 'stali u obranu korupcije' (vidi opširnije primjerice: *Huntington 2002; Scott 1970; Tilman 1970; Leff 1964*) autori predmetnog rada, a imajući prvenstveno hrvatski kontekst u fokusu svog razmatranja, korupciju nedvojbeno svrstavaju u štetne društvene pojave.

² Tzv. politička korupcija, odnosno korupcija na visokoj razini (engl. *grand corruption*), je prisutna među visokim državnim dužnosnicima i političarima koji imaju političku moć i koriste ju u svrhu izigravanja institucija i pravnog sustava. Stoga je ovaj oblik korupcije izrazita prijetnja demokraciji, odnosno očuvanju vladavine prava u društvu.

preventivnog i represivnog karaktera,³ tijekom procesa pristupanja u ravnopravno članstvo Europske unije nastoji djelotvorno suzbiti korupciju. Posljednje dvije godine kako kroz egzaktne pokazatelje⁴ tako i kroz medijsko informiranje (percepcija) postaje vidljivo da sustavan multidisciplinarni pristup rješavanju problema korupcije pokazuje zapažene rezultate. Pri navedenim rezultatima i dalje se oslanjamo na uspjehe represivnih organa progona, koji nisu tema ovoga rada, iako su isti svima kroz državno odvjetničke/policijske istrage i sudske presude za koruptivna djela najuočljiviji. No, bitno je napomenuti da se i na preventivnom planu suzbijanja korupcije stvari počinju mijenjati, prvenstveno kroz javno osvještavanje o problemu korupcije, edukacijom i detektiranjem koruptivnih rizika na svim razinama društva, izradom etičkih kodeksa o postupanju itd. Tako je i *Drago Kos* (bivši predsjednik skupine zemalja za borbu protiv korupcije „GRECO“) napisao, Hrvatska je kao i veliki broj drugih zemalja sa tradicijom utemeljenom na socijalističkom pravu kao jedino moguće sredstvo za borbu protiv korupcije dugo smatrala represiju, odnosno rad policije, državnog odvjetništva i sudova. Prevencija se pritom uopće nije ni spominjala, a kada već i je, onda se na nju gledalo s prezirom. Pri tome je naveo da su u svijetu stvari otišle mnogo dalje, temeljem konvencije UN-a iz 2003.g., od potpisnica se traži uspostavljanje kompletnog sistema za sprječavanje korupcije, u što spada protukorupcijska strategija i specijalizirano tijelo koje se brine o implementaciji iste (*Hrvatski tjednik* 2011).

2. KORUPCIJA

Korupcija je društveno stanje (engl. *human condition*) i prastar fenomen – još u mezopotamiji, ako ne i prije, obnašatelji javnih dužnosti zlorabili su svoj položaj radi stjecanja osobne koristi; viši slojevi društva ali i obični građani pokušavali su ostvariti neku prednost tako što bi korumpirali one koji vladaju (*Rotberg* 2009, 1). Korupcija⁵ je višeznačan pojam koji je teško utvrditi. Izraz

³ Obaveza suzbijanja korupcije temelji se i na preuzetim međunarodnim obvezama glede suzbijanja korupcije i organiziranog kriminala uslijed potpisivanja konvencija: Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Kaznenopravna konvencija Vijeća Europe o korupciji, Građanskopravna konvencija Vijeća Europe o korupciji, Konvencije UN-a o transnacionalnom organiziranom kriminalu, Konvencije o pranju novca, Sporazuma i članstva u GRECO i dr.

⁴ Vidi primjerice *Mrčela, Novosel & Rogić-Hadžalić* 2009; Godišnje izvješće o radu DORH-a za 2008. i 2009.; Mjesečna izvješća o radu DORH-a za 2010., www.dorh.hr.

⁵ Korupcija (lat. isp.korumpirati) pokvarenost, podmitljivost, potkupljivost, podmićenje i dr. *Klaić*, 1988, 744. „Korupcija je zlouporaba povjerenih ovlasti za privatnu korist“ (*Transparency International*); „Korupcija je zlouporaba javnih ovlasti za privatnu korist“

korupcija dolazi od latinske riječi "rumpere", što doslovce znači razbijanje, lomljenje, kidanje, čime se sugerira da je u osnovi nešto prekinuto. U tome prekidanju, lomljenju sudjeluju barem dvije osobe, za podmićivanje trebaju biti njih dvoje „cum rumpere“, riječ korumpiran znači biti pokvaren, uglavnom u moralnom smislu. Korupcija može biti kategorizirana u nekoliko glavnih oblika: individualna (pojedinačna), sistemska (društvena), posredna (zloupotrebavanje politike, moći) i natjecateljska (*Derenčinović* 2001, 5-35). Također, autori studija o korupciji (*Van Duyne* 1999.) dijele korupciju na internu-eksternu, individualnu-institucionalnu i na materijalnu, političku i psihičku, ali ovdje podjele nećemo detaljnije razlagati. Zanimljiv je i pristup koji korupciju dijeli na funkcionalnu i disfunkcionalnu (*Girling* 1997). Korupcija, kao popularni koncept, predstavlja mnogo više negoli puko kršenje pravila i zakona – radi se o pojavi s krajnje moralnom komponentom, kojom se dovodi u pitanje povjerenje u zajednički moralni konstrukt (*Underkuffler* 2009, 42).⁶ Uzročni čimbenici koji su direktno povezani sa mogućnošću umiješanosti u koruptivna djela mogu biti različiti, te ih je moguće pronaći na svim društvenim područjima. Kulturni čimbenici, odsutnost zakona, odsutnost pravila i propisa, odsutnost institucija koje vrše kontrolu, odsutnost transparentnosti i odgovornosti, niske plaće i nadalje, sve su to faktori koji mogu uzrokovati rizično ponašanje. Također korupcija je sklona pojaviti se tamo gdje se ukaže "povoljna prilika", gdje nema mehanizama kontrole niti rizika, gdje ne postoje jasni standardi osobnog integriteta i profesionalne etike. Naročito je izražena u društvima koja prolaze kroz proces privatizacije, koji omogućava koncentraciju ekonomske moći u rukama malog broja pripadnika društva jer se vrši u uvjetima čvrste povezanosti centara političke i ekonomske moći. Od primarne je važnosti da država ima ustaljen zakonodavni okvir te nadležne institucije koje će omogućiti pravednu državu koja će vršiti kontrolu i učinkovito suzbijati korupciju. Tamo gdje nema transparentnosti, gdje se zadaci i aktivnosti odvijaju u tajnosti pri čemu nema mogućnosti nadzora od strane drugih službenih tijela i javnosti, postoji velika vjerojatnost pojave korupcije. Posljedice korupcije su prije svega političke - uništava se osnovni odnos povjerenja između političara i građana, narušava se kredibilitet demokratskih institucija; gospodarske - korupcija sprječava sigurno i racionalno investiranje, pošteno gospodarsko tržište, dovodi do rasipanja proračunskog novca; socijalne - korupcija povećava siromaštvo, najviše pogađa najslabije i

(*Svjetska banka*); „Korupcija je devijantno ponašanje djelatnika javne uprave (izabranih ili imenovanih) koje nije u skladu s njihovim zadacima po službenoj dužnosti, a primjenjuje se u cilju stjecanja privatnog bogatstva ili statusa pojedinca, uže obitelji ili povezane grupe ljudi“ (*Nye* 1967).

⁶ *Underkuffler* (2009, 42) dalje navodi: „It expresses the transgression of some deeply held and asserted universal norm.“

nezaštićene, povećava nejednakost građana, pridonosi općem osjećaju nesigurnosti i nezadovoljstva. Među najvažnijim posljedicama korupcije je gubitak javnog povjerenja u tijela državne vlasti, što se posljedično negativno odražava na poštene građanske i gospodarske odnose. Stoga ne samo korupcija, već i sama sumnja u korumpiranost te dojam korumpiranosti dovode u pitanje vjerodostojnost svake vlasti i javnih institucija (www.antikorupcija.hr).

3. OPĆENITO O PREVENCIJI KORUPCIJE

Suprotstavljanje korupciji podrazumijeva postojanje jasne i komplementarne strategije koja uključuje tri komponente. Prva je postojanje i funkcioniranje normativnih instrumenta, zakona i ostalih propisa kojima se određena ljudska ponašanja izdvajaju kao nedopuštena i za čije se nositelje predviđaju sankcije. Druga je uklanjanje pretpostavki, uzroka i povoda ponašanju koje predstavlja korupciju. Treća je edukacijska komponenta, upućena širokom krugu adresanata, s ciljem osvješćenja o kakvom zlu se radi. Samo jednostavna i dosljedna strategija koja uključuje sve tri komponente (provedba pravnih propisa, prevencija, edukacija) može uspjeti u borbi protiv korupcije (*Derenčinović* 2004, 39-40). Prema svemu navedenom, jasno je da za učinkovitu borbu protiv korupcije nije dovoljna samo represija. Tako se suvremeni trendovi suzbijanja korupcije sve više okreću prevenciji⁷ na način da se prepoznaju rizici nastanka korupcije, te ih se preventivnim mjerama nastoji ukloniti, odnosno pravovremenim usvajanjem zakona, izgradnjom institucija i osvješćivanjem građana i medija nastoji se preduhitriti i spriječiti korupciju prije nego do nje uopće dođe. Prije govora onome što se inače podrazumijeva pod pojmom „prevencija“ potrebno je spomenuti kazneno pravnu prevenciju utemeljenu u Kaznenom zakonu, koju valja i nadalje afirmirati jer ona na vrlo pojednostavljen način predstavlja prijetnju kaznom. Unatoč nekim kritikama, recentna međunarodna kazneno pravna djelatnost na području suprotstavljanja korupciji na razini svjetskih institucija jasno ukazuje da je ciljana primjena preventivno represivnih odredbi kaznenog prava nezamjenjiva u suprotstavljanju korupciji na unutarnjem i vanjskom planu. Svakako je nužno za napomenuti da je potpuno uklanjanje svih oblika korupcije brojnim antikorupcijskim akcijama u društvu, zapravo neostvarivo. Sve akcije imaju za cilj reducirati korupciju do stupnja prihvatljive razine kada ne predstavlja opasnost za temeljne vrijednosti društva i međunarodne zajednice (*Derenčinović* 2001, 124-130). Važnu ulogu (odlučujuću) na

⁷ Od lat. *praevenire* – preteći, predusretnuće, predusretanje, prethodna zaštita, sprečavanje, izbjegavanje unaprijed i dr. (*Klaić*, 1988, 1086).

području sprečavanja korupcije čine državne institucije koje provedbom usvojene strategije (promjenom zakona, ograničenjem ovlasti, povećanjem kontrola, promjenom poslovnih običaja i etičkih kodeksa, kontrolom javnih nabava, osnivanjem neovisnih tjela za borbu protiv korupcije i dr.) predstavljaju odlučujući faktor u borbi protiv korupcije. Civilno društvo zauzima značajno mjesto u prevenciji korupcije. Protiv korupcije se ne mogu boriti samo državni organi zbog toga što je suzbijanje i prevencija korupcije predmet šireg društvenog dogovora. Rasprave u medijima, znanstveni skupovi, javne rasprave i polemike o ovom problemu mogu uvelike utjecati na javnu svijest građana o problemu korupcije i mogućim mjerama za njeno suzbijanje (*Strategija suzbijanja korupcije*).

4. PREVENCIJA KORUPCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Temeljem *Strategije suzbijanja korupcije* za prioritetna područja u borbi protiv korupcije, odnosno prevenciji iste, određeni su sprječavanje sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti, provedba propisa o financiranju političkih stranaka, ostvarivanje prava na pristup informacijama, jačanje integriteta javne uprave, reguliranje javnih nabava, te zaštita oštećenika i osoba koje u dobroj vjeri prijavljuju korupciju. Također, ispitivanje javnog mnijenja⁸ je pokazalo da je potrebno uložiti dodatne napore u sprječavanju korupcije u području javne uprave, zdravstva, pravosuđa, obrazovanja i privatnog sektora. *Strategija suzbijanja korupcije*⁹ počiva na devet načela: vladavina prava, dobra praksa, odgovornost, sprječavanje (prevencija), učinkovitost, suradnja, transparentnost, suradnja s civilnim društvom i načelo „samoprocjene“ koje obvezuje nadležna tijela državne vlasti da dosljedno i redovito nadziru provedbu *Akcijskog plana*, procjenjuju rizike korupcije i poduzimaju odgovarajuće mjere. Opći ciljevi¹⁰ *Strategije suzbijanja*

⁸ GALLUP 2007.

⁹ *Strategijom* je predviđeno da se *Akcijski plan* svake godine revidira u cilju praćenja i analize provedbe strategije. On sadržava konkretne mjere za ostvarenje ciljeva Strategije. Te mjere razrađene su kroz pet tematskih područja: pravni i institucionalni okvir, sprječavanje korupcije, kazneni progon i sankcioniranje korupcije, međunarodna suradnja i širenje javne svijesti o štetnosti korupcije. Svako poglavlje sadrži određene antikorupcijske mjere, ciljeve, rokove, potrebna sredstva i nadležna tijela za provedbu mjera (određeno je ukupno 195 konkretnih mjera).

¹⁰ Opći ciljevi strategije suzbijanja korupcije: Unaprjeđenje pravnog i institucionalnog okvira za učinkovito i sustavno suzbijanje korupcije, afirmacija pristupa „nulte tolerancije“ na korupciju, jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu tijela državne vlasti i s tim u vezi jačanje povjerenja građana u državne institucije, stvaranje preduvjeta za sprječavanje korupcije na svim razinama, podizanje razine učinkovitosti otkrivanja i kaznenog progona korupcijskih kaznenih djela, unapređivanje međunarodne suradnje u borbi

korupcije su između ostalog i afirmacija pristupa „nulte tolerancije“¹¹ na korupciju, stvaranje preduvjeta za sprječavanje korupcije na svim razinama, unapređivanje suradnje državnih tijela nadležnih za provedbu Strategije i unapređivanje suradnje s organizacijama civilnog društva. Važno je za napomenuti da za provedbu *Strategije* i *Akcijskog plana* (preventivnih i ostalih mjera) brine prvenstveno Vladino *Povjerenstvo za praćenje provedbe mjera za suzbijanje korupcije*, zatim parlamentarno *Nacionalno Vijeće za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije*, te na operativnoj razini *Sektor za suzbijanje korupcije Ministarstva pravosuđa* sa mrežom unutarnjih jedinica unutar državnih tijela (uz vanjski nadzor nevladinih udruga i medija). Također treba istaknuti aktivnosti Odjela za sprječavanje pojava korupcije i odnosa sa javnošću *Ureda za sprječavanje korupcije i organiziranog kriminaliteta*, koji u suradnji sa Sektorom za suzbijanje korupcije brine za provedbu preventivnih aktivnosti na području suzbijanja korupcije, te zajednički osmišljavaju i aktivno sudjeluju u svim edukativnim aktivnostima. Kroz potpisivanje i ratificiranje *Konvencije Ujedinjenih naroda protiv korupcije*, zatim izrade *Nacionalnog Antikorupcijskog programa* (2006.-2008.)¹², te naposljetku *Strategije suzbijanja korupcije* uz pripadajući *Akcijski plan* sa konkretnim mjerama, danas je uspostavljena institucionalno pravna struktura koja pokazuje značajan napredak na području borbe protiv korupcije. Unutar svih navedenih dokumenta prevencija je naglašena u posebnoj glavi/odlomku, što iskazuje namjeru isticanja važnosti teme prevencije. U *Kaznenopravnoj konvenciji o korupciji* u Poglavlju II. u članku 5. i 6. se između ostalog navodi da je svaka država stranka dužna, u skladu s temeljnim načelima svoga pravnog poretka, razviti i provesti ili održavati djelotvornom usklađenu antikorupcijsku politiku itd.. Svaka je država stranka dužna nastojati uvesti i promicati djelotvorne načine postupanja u cilju sprječavanja korupcije. Svaka je država stranka dužna, u skladu s temeljnim načelima svoga pravnog poretka, pobrinuti se da postoje tijelo ili tijela, kako bude primjereno, za sprječavanje korupcije pomoću provođenja antikorupcijske politike uz povećanje i širenje znanja o sprječavanju korupcije. Nadalje, u *Nacionalnom Antikorupcijskom programu* u Glavi IV. je istaknuto da odgovorna vlast mora planirati i provoditi mjere preventivnog suzbijanja korupcije, ne kampanjski, već kao stalnu djelatnost u korist

protiv korupcije, unapređivanje suradnje između državnih tijela nadležnih za provedbu Strategije i unapređivanje suradnje s organizacijama civilnog društva.

¹¹ Prema *Dennis & Erdos* (2005, 231) je pojam „nulte tolerancije“ (engl. „zero tolerance“ *approach*) prvi puta korišten 1994. godine u *Kelling, Julian, & Miller* 1994.

¹² U programu Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2003. – 2007. prihvaćenom u Hrvatskom saboru, istaknuto je da je Vlada svjesna razmjera korupcije u hrvatskom društvu i odlučna je pristupiti borbi protiv korupcije, kao sudbonosnom pitanju uređenja Hrvatske kao slobodne europske države (NN br.39/06).

društvene zajednice. Samo stalnim djelovanjem moguće je postupno i sustavno suzbijati korupciju i istovremeno reafirmirati politiku kao djelatnost za javno dobro. Također, u *Programu* je navedeno da odgojni zadaci škole znače i to da se posljedice propusta u odgojnim sadržajima osjećaju tek kasnije i posredno, kada su nepopravljive. Dječji vrtić i škola koji kod djece razvijaju moralne i društvene vrijednosti imaju izuzetnu ulogu u sprječavanju korupcije i odgoju društva protiv korupcije, pa tim sadržajima treba dati odgovarajući prioritet. Unutar novog nastavnog plana i programa obrazovanja potrebno je u predmet „Etika“ implementirati podučavanje učenika o korupciji kao „društvenom zlu“.

5. EDUKACIJOM PROTIV KORUPCIJE

Strategijom i *Akcijskim planom* stavljen je naglasak na edukaciju građana o fenomenu korupcije, koje je od posebne važnosti u širenju javne svijesti o opasnosti i štetnosti korupcije. Navedeno se u *Strategiji* provodi kroz ostvarenje nekoliko ciljeva, za ovaj rad najvažnije, kroz sustavno organiziranje i provođenje edukacije učenika i studenata o štetnosti korupcije, organiziranje promotivnih kampanja radi upoznavanja javnosti sa sadržajem *Strategije* i *Akcijskog plana*. Ovdje je važno istaknuti i napore za dodatnim obrazovanjem i senzibiliziranjem novinara za problem korupcije radi izbjegavanja novinarskog senzacionalizma i daljnjeg širenja javne svijesti o opasnosti i štetnosti korupcije te potrebi njezina suzbijanja. Iako je prema postojećim istraživanjima sasvim jasno, da je iznimno teško pouzdano evaluirati učinke preventivnih napora u suzbijanju masovnih kriminalnih društvenih pojava, a kakva je upravo i korupcija,¹³ osnovano je za pretpostaviti da edukacija i podizanje razine svijesti o pogibeljnosti korupcije u najmanju ruku doprinose smanjenju tamne brojke. Edukacija i informiranje državnih i javnih službenika, privatnika i političara o koruptivnoj praksi i posljedicama ovakve prakse na društvo u cjelini predstavlja veliki zaokret u dosadašnjem načinu rada.¹⁴ Imajući u vidu važnost edukacije, Ministarstvo uprave, Centar za stručno obrazovanje i usavršavanje, organizira za državne službenike četiri puta godišnje seminar Suzbijanje korupcije. Od 2009. godine

¹³ U odnosu na korupciju su *Rousso & Franklin* proveli opsežno istraživanje u postkomunističkim tranzicijskim zemljama i zaključili kako je teško dovesti u vezu antikorupcijske inicijative sa smanjenjem korupcije: „Something is happening in the transition region to affect the levels of corruption, but our findings suggest that it is not necessarily related to the high-profile anti-corruption initiatives adopted in so many of these countries.“ *Rousso & Franklin* 2006, 266.

¹⁴ Koncept „Edukacijom protiv korupcije“ koncizno je predstavljen npr. kod *Keen* 2000. Ujedno se sistematski razrađuje način izrade adekvatnih edukacijskih programa.

suci i državni odvjetnici imaju mogućnost kontinuirane edukacije u organizaciji Pravosudne akademije, dok se za javne službenike temeljem Antikorupcijskoga programa za trgovačka društva u vlasništvu/suvlasništvu RH kontinuirano provode antikorupcijski seminari (ovdje nisu navedene brojne edukacije nevladinih organizacija). Antikorupcijsko obrazovanje u školama može biti formalno i neformalno. Na formalnoj razini, elementi antikorupcijskog obrazovanja mogu biti izravno uključeni u nastavni plan i program. Na neformalnoj razini mogu se promovirati inicijative za izvannastavne aktivnosti (aktivnosti nevladinih organizacija). Vezano za prevenciju korupcije kroz sustav obrazovanja, u srpnju 2010. je donesen *Nacionalni okvirni kurikulum* (NOK) kao temeljni dokument, uz nastavne planove i programe te školske kurikulume, po kojima se ostvaruje odgoj i obrazovanje u hrvatskim školama. Nacionalni okvirni kurikulum utvrđuje vrijednosti, načela, općeobrazovne ciljeve i ciljeve poučavanja, koncepciju učenja i poučavanja, pristupe poučavanju, obrazovne ciljeve po obrazovnim područjima i predmetima definirane ishode obrazovanja, odnosno kompetencijama te vrjednovanje i ocjenjivanje. Vrijednosti¹⁵ kojima NOK daje osobitu pozornost su znanje, solidarnost, identitet te odgovornost. NOK osim toga predviđa da se u svim osnovnim i srednjim školama ostvaruju međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji i/ili moduli: osobni i socijalni razvoj, zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša; učiti kako učiti; poduzetništvo; uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te građanski odgoj i obrazovanje. Unutar tih međupredmetnih tema, posebice u okviru građanskoga odgoja i obrazovanja, ciljevi su, između ostalog, vezani za razvijanje svijesti o pravima, dužnostima odgovornostima pojedinaca, jednakosti u društvu, poštivanju zakona, snošljivosti prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja. Obveza ugrađivanja građanskoga odgoja i obrazovanja u cjelokupni školski kurikulum proizlazi i iz nacionalnih programa i akcijskih planova, međunarodnih konvencija i preporuka te iz integracijskih procesa u okviru pristupanja Europskoj uniji.¹⁶

¹⁵ Načela NOK-a predstavljaju uporišta na kojima se temelji nacionalni kurikulum, a ona su: visoka kvaliteta odgoja i obrazovanja za sve, jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, obveznost općeg obrazovanja, horizontalna i vertikalna prohodnost, uključenost svih učenika u odgojno-obrazovni sustav, znanstvena utemeljenost, poštivanje ljudskih prava i prava djece, kompetentnost i profesionalna etika, demokratičnost, samostalnost škole, pedagoški i školski pluralizam, europska dimenzija obrazovanja i interkulturalizam.

¹⁶ Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama, Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. - 2011. godine, Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Nacionalni program zaštite potrošača (2009. - 2012.), nacionalni program suzbijanja korupcije 2006.- 2008. i Strategija suzbijanja korupcije te Akcijski plan uz strategiju suzbijanja korupcije za 2010. godinu, Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2006. do 2011. godine, Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije 2008. - 2013, Nacionalni program i

Radi provođenja građanskog odgoja i obrazovanja kao međupredmetne teme integrirajućeg predmeta, razvijaju se praktični moduli njegove provedbe. Pri izradi modula¹⁷ vodi se računa o kvalitetnom integriranju i osiguravanju mogućnosti provedbe nacionalnih programa iz raznih područja zaštite ljudskih prava, razvoja demokracije i vladavine prava. Iako se u izradi modula koriste razna iskustva, oni su kao oblici provedbe odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu izvorno razvijeni u Agenciji za odgoj i obrazovanje kao pokušaj izbjegavanja uočenih nedostataka u dosadašnjem desetogodišnjem provođenju *Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava*. Građanski odgoj i obrazovanje se ostvaruje metodama iskustvenog, praktičnog, društvenom životu orijentiranog učenja u školi i društvenoj sredini te može voditi razvoju kvalitetnog civilnog društva s visoko razvijenom građanskom svijesti i građanskom kulturom. Moduli koji su do sada razvijeni: Modul Osnove demokracije - vlast, pravda, odgovornost, privatnost; Modul simulirana suđenja i vladavina prava; Modul projektne nastave Projekt građanin - razvoj poduzetnosti; Modul odgoja i obrazovanja za zaštitu potrošača; Modul razvoja socijalne solidarnosti, humanih vrednota, istraživanja humanitarnog; prava; Modul razvoja karaktera, identiteta, interkulturalnosti; Modul učitelji i učenici miritelji i razvoj socijalnih vještina; Modul volonterskog rada; Modul za razvoj ravnopravnosti spolova.

6. ANTIKORUPCIJSKI SAT – REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

U sklopu edukativno-promotivne kampanje „Korupcija - to nisam JA“ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Ministarstvo pravosuđa organizirali su „Antikorupcijski sat“¹⁸ kao edukativni događaj u srednjim

Operativni plan za suzbijanje trgovanja ljudima 2009. - 2011., Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006- 2010., Nacionalni program za Rome i Akcijski plan desetljeća za uključivanje Roma 2005. 2015.

¹⁷ Svaki modul građanskog odgoja i obrazovanja obuhvaća: Kratki kurikulum (15 do 32 sata), utvrđene ishode/kompetencije - znanja, vještine i stavove potrebne za razvoj kompetencija, metode prikladne za učenje i poučavanje, preporučene načine vrednovanja postignuća učenika i samo-vrednovanja učenika i učitelja, priručnik za učitelje, udžbenik za učenike.

¹⁸ „Antikorupcijski sat“ je održan u slijedećim gradovima: Osijek, 25. studenoga 2009. :Graditeljsko-geodetska škola Osijek – škola domaćin, I. gimnazija, II. gimnazija, III. gimnazija. Split, 2. prosinca 2009.: Turističko-ugostiteljska škola – škola domaćin, IV. gimnazija Marko Marulić, II. Gimnazija, I. gimnazija. Rijeka, 8. prosinca 2009.: Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci – škola domaćin, Srednja talijanska škola Rijeka – Scuola media superiore Italiana Fiume, Medicinska škola u Rijeci, Gimnazija Andrije

školama u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku. Važno je istaknuti kako je cjelokupna ideja o „Antikorupcijsom satu“ nastala kroz promišljanje o tome kako zapravo u sadašnji nastavni program nije ni u kojem obliku integrirana edukacija učenika o fenomenu korupcije, iako je to nešto s čime se oni vrlo često susreću u svakodnevnom životu kroz kontakt s informacijama o raznim aktualnim korupcijskim aferama. Prva hipoteza „Antikorupcijskog sata“ odnosno ovog istraživanja bila je da **učenici ne dobivaju nikave sustavne informacije o borbi protiv korupcije niti u školi niti u obitelji, već da svo znanje koje eventualno imaju o ovoj problematici crpe kroz medije**. Krenemo li od ovakve pretpostavke lako možemo zaključiti kako je zbog nedostatka osnovnih informacija o samom fenomenu korupcije, mladima zapravo teško formirati jasne stavove i razmišljanja, pa zbog velike medijske pažnje koja se poklanja određenim korupcijskim aferama postoji opasnost od stvaranja percepcije kako je korupcija neizbježna, kako u potpunosti prožima društvo, te kako se protiv toga ništa ne može učiniti. Takav fatalistički stav je vrlo opasan jer ako mladi smatraju da se protiv korupcije ne može boriti, tada padaju u stanje apatije i potpune ravnodušnosti prema ovome problemu koji se može riješiti isključivo potpuno suprotnim načinom djelovanja, odnosno informiranjem i aktivnim zalaganjem svih građana. Slijedeća hipoteza „Antikorupcijskog sata“ bila je da se **učenike može zainteresirati za temu prevencije korupcije i da im se može ukazati na to kako je u smislu prevencije edukacija izuzetno važna**, ali se to mora učiniti na način koji će njima biti zanimljiv i dovoljno dinamičan da odluče aktivno sudjelovati. Sukladno tome, „Antikorupcijski sat“ je zamišljen i proveden kao interaktivna aktivnost učenika i organizatora; umjesto klasičnih *ex cathedra* predavanja kakva učenici u velikoj mjeri imaju u školi i na kojima je naglasak na predavaču, „Antikorupcijski sat“ je naglasak stavio na same učenike. Naime, učenici su imali 45 minuta da predstavnik institucija koje rade na suzbijanju korupcije (Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo pravosuđa, suci, predstavnici USKOK-a, te nevladinih organizacija Transparency International Hrvatska i Udruga za demokratsko društvo) pitaju sve što ih zanima o fenomenu korupcije, te da kroz takav oblik neposredne komunikacije počnu aktivno promišljati o ovoj problematici. „Antikorupcijski sat“ je temu koja je sama po sebi zanimljiva i aktualna realizirao kroz format koji svojom dinamikom i interaktivnim karakterom izlazi van standardnih okvira predavanja i upravo zbog toga je povratna informacija od strane učenika bila izuzetno pozitivna. Kako bismo provjerili navedene hipoteze u sklopu „Antikorupcijskog sata“ učenici su bili zamoljeni da ispune kratki upitnik čiji cilj je bio dobiti uvid u stavove učenika o

njihovom znanju o problemu korupcije, te o najčešćim izvorima informiranja o istome. Također je ispitivan stav učenika o edukaciji kao mjeri prevencije korupcije, te o percipiranoj korisnosti „Antikorupcijskog sata“ u smislu proširivanja njihovog dosadašnjeg znanja o toj temi. Metodologija upitnika temelji se uglavnom na ordinalnim varijablama u kojima je raspon mogućih odgovora bio od 1 do 5 pri čemu 1 označava odgovor nedovoljno/nimalo, a 5 odlično/u potpunosti (ovisno o pitanju). Rezultati su pokazali kako je na Antikorupcijskom satu u Osijeku, Splitu, Rijeci i Zagrebu sudjelovalo ukupno 463 učenika trećih (33,6%) i četvrtih razreda (66,4%) srednjih škola. Međutim, važno je naglasiti kako je ova brojka relativna obzirom da se temelji na broju učenika koji su ispunili upitnik. Obzirom da ispunjavanje istoga nije bilo obavezno, stvaran broj sudionika je sigurno veći nego što sugerira statistika upitnika. Učenici svoje znanje o problemu korupcije u najvećoj mjeri procjenjuju vrlo dobrim odnosno odličnim (42,4% učenika), dok 15,9% učenika smatra da je njihovo znanje o korupciji nedovoljno odnosno loše (Tablica 2.), pri čemu je ukupna prosječna ocjena znanja 3,35 (Tablica 1.). Iz Tablice 3. vidljivo je kako najboljim svoje znanje o korupciji procjenjuju učenici u Osijeku (88,2% smatra svoje znanje dobrim, vrlo dobrim odnosno odličnim), zatim učenici u Splitu (85,8%), te učenici u Rijeci (85%), dok su najkritičniji prema svom znanju učenici u Zagrebu – njih 75% smatra svoje znanje o problematici korupcije prilično dobrim, dok ih čak 21,9% svoje znanje procjenjuje nedovoljnim odnosno lošim. Učenici važnost edukacije ocjenjuju prosječnom ocjenom 3,99 (Tablica 1.) pri čemu većina učenika odnosno njih 70,1% (Tablica 4.) smatra kako je edukacija izrazito važan element u sprječavanju pojave korupcije, dok ujedno 57,5% (Tablica 5.) učenika smatra kako bi im dodatne edukacije o navedenom problemu bile izrazito korisne. Iz Tablice 4. i Tablice 5. vidljivo je kako čak 91,6% učenika smatra edukaciju važnom, dok je ista nevažna za samo 8,5 % učenika. Također, 86,2% učenika smatra eventualne dodatne edukacije o problemu korupcije korisnima, pri čemu samo 13,8% učenika iste smatra nimalo ili vrlo malo korisnima. Korisnost dodatnih edukacija o problemu korupcije učenici ocjenjuju prosječnom ocjenom 3,63 (Tablica 1.). Važno je napomenuti i kako velika većina učenika, njih čak 83,4% (Tablica 6.), smatra kako je prisustvovanje Antikorupcijskom satu proširilo njihovo znanje o problemu korupcije, pri čemu je prosječna ocjena korisnosti Antikorupcijskog sata u smislu proširivanja dosadašnjih znanja 3,46 (na skali od 1 do 5) (Tablica 1.). Također, pronađena je značajna pozitivna povezanost između stava o važnosti edukacije, stava o korisnosti dodatnih edukacija i stava o korisnosti održanog Antikorupcijskog sata. To znači, što učenici percipiraju edukaciju važnijom u prevenciji korupcije, to su i više zainteresirani za dodatne edukacije na tu temu, te je ujedno i njihova procjena korisnosti Antikorupcijskog sata veća (Tablica 8.). Također, iz Grafa 2. vidljivo je kako

učenici koji svoje znanje o problemu korupcije procjenjuju relativno visokim u većoj mjeri smatraju kako im je Antikorupcijski sat bio koristan, dok učenici koji smatraju svoje znanje lošim ujedno procjenjuju da im je Antikorupcijski sat relativno malo proširio znanja. Takav rezultat je donekle očekivan s obzirom da se čini razumnim pretpostaviti kako je znanje učenika o problemu korupcije većinom rezultat njihovog osobnog interesa za tu problematiku (pogotovo ako se uzme u obzir da su izjavili kako u školi dobivaju vrlo malo informacija o toj temi (Tablica 7.). Sukladno tome, učenici koji svoje znanje o korupciji procjenjuju slabijim ujedno su imali manju korist od Antikorupcijskog sata jer ustvari nisu osobito zainteresirani za problematiku o kojoj se govorilo. Donekle je zabrinjavajuća činjenica da većina učenika (čak 94,9%) (Tablica 7.) većinu znanja o problemu korupcije temelji na informacijama iz medija. Nadalje, 56,3% (Tablica 7.) učenika izjavilo je kako njihovo znanje o pojavi korupcije vrlo malo odnosno nimalo ne potječe iz škole. Sukladno tome, nameće se zaključak kako bi valjalo više pozornosti posvetiti toj problematici u školama, pogotovo ako se uzme u obzir pozitivan stav učenika o korisnosti edukacija u smislu prevencije korupcije (Tablica 1. i Tablica 4.), te relativno veliki interes koji su iskazali za dodatnim edukacijama na tu temu (Tablica 1. i Tablica 5.).

Tablica 1: Deskriptivni podaci

	X
U kojoj mjeri je Antikorupcijski sat proširio Vaša dosadašnja znanja o korupciji i borbi protiv korupcije?	3,46
Kakvim biste ocijenili svoje znanje o korupciji?	3,35
U kojoj mjeri, prema Vašem mišljenju, Vaše znanje o problemu korupcije potječe iz edukacije u školi?	2,43
U kojoj mjeri, prema Vašem mišljenju, Vaše znanje o problemu korupcije potječe iz obitelji?	3,38
U kojoj mjeri, prema Vašem mišljenju, Vaše znanje o problemu korupcije potječe iz medija?	3,89
U kojoj mjeri, prema Vašem mišljenju, Vaše znanje o problemu korupcije potječe iz grupe prijatelja i/ili poznanika?	2,89
U kojoj mjeri smatrate edukaciju važnim dijelom sprječavanja pojave korupcije?	3,99
U kojoj mjeri je Antikorupcijski sat ispunio vaša očekivanja?	3,58
U kojoj mjeri bi Vam, prema Vašem mišljenju, bile korisne dodatne edukacije o korupciji i borbi protiv korupcije?	3,63

(skala odgovora od 1 do 5)

Tablica 2: Procjena znanja učenika o problemu korupcije

	F	%	valjani %
Nedovoljno/loše	71	15,3	15,9
Dobro	186	40,2	41,7
Vrlo dobro/odlično	189	40,8	42,4
Ukupno	446	96,3	100
Bez odgovora	17	3,7	
Ukupno	463	100	

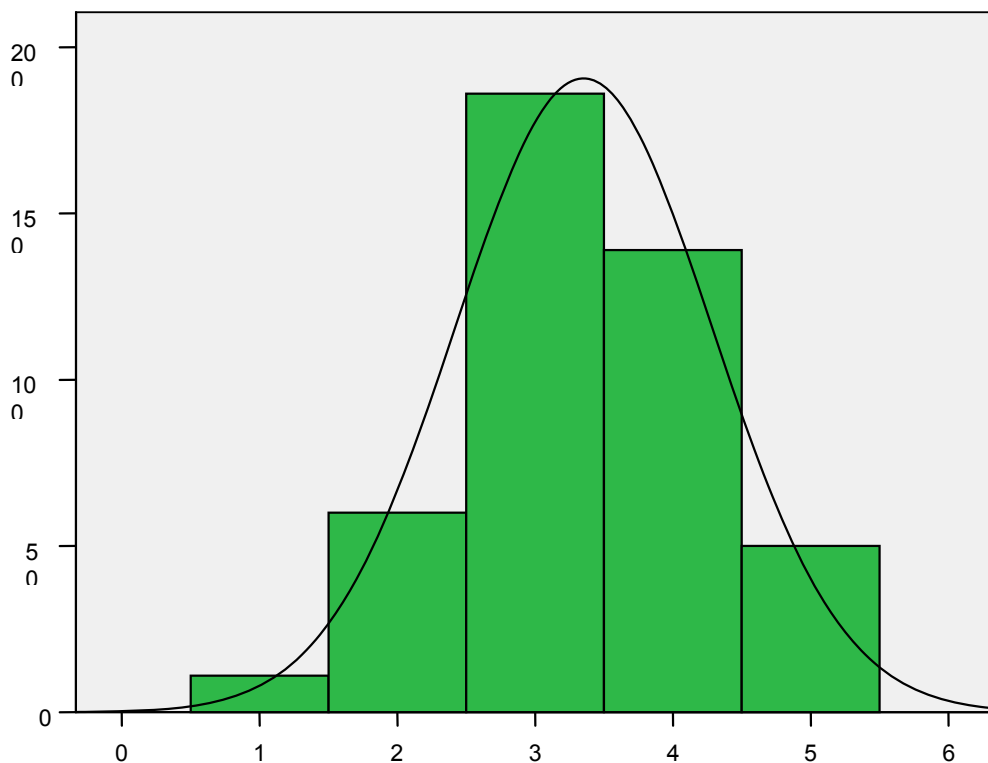
Tablica 3: Procjena znanja učenika o problemu korupcije distribuirano prema gradovima

		Znanje			Ukupno
		Nedovoljno/loše	Dobro	Vrlo dobro/odlično	
Osjek		11,8%	40,9%	47,3%	100%
	Ukupno	2,5%	8,5%	9,9%	20,9%
Split		14,3%	42,9%	42,9%	100%
	Ukupno	4,0%	12,1%	12,1%	28,3%
Rijeka		15,0%	41,6%	43,4%	100%
	Ukupno	3,8%	10,5%	11,0%	25,3%
Zagreb		21,9%	41,2%	36,8%	100%
	Ukupno	5,6%	10,5%	9,4%	25,6%
Ukupno		15,9%	41,7%	42,4%	100%

Tablica 4: Važnost edukacije u sprječavanju pojave korupcije

	F	%	valjani %
Nimalo važna	39	8,4	8,5
Važna	99	21,4	21,5
Izrazito važna	323	69,8	70,1
Ukupno	461	99,6	100
Bez odgovora	2	0,4	
Ukupno	463	100	

Graf 1: Procjena znanja učenika o problemu korupcije*

* - svoje znanje o problemu korupcije učenici su procjenjivali na skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava nedovoljno znanje, a 5 odlično znanje

Tablica 5: Korisnost dodatnih edukacija o problemu korupcije

	F	%	valjani %
Nimalo/vrlo malo korisne	63	13,61	13,8
Korisne	131	28,29	28,7
Izrazito korisne	262	56,56	57,5
Ukupno	456	98,5	100
Bez odgovora	7	1,51	
Ukupno	463	100	

Tablica 6: Korisnost Antikorupcijskog sata u smislu proširivanja znanja učenika o problemu korupcije

	F	%	valjani %
Nimalo/vrlo malo prošireno znanje	75	16,2	16,7
Prošireno znanje	142	30,67	31,6
Izrazito proširio znanja	233	50,32	51,8
Ukupno	450	97,2	100
Bez odgovora	13	2,81	
Ukupno	463	100	

Tablica 7: Izvori informiranja o problemu korupcije

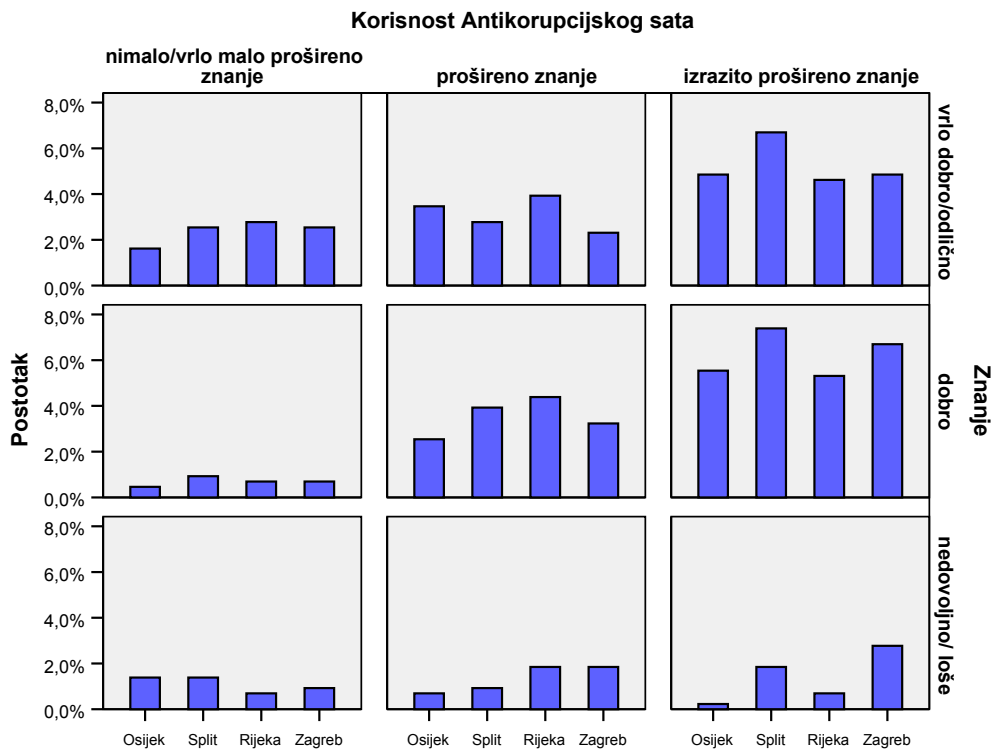
	Škola	Obitelj	Mediji	Grupa vršnjaka
Nimalo/vrlo malo	56,3%	20,8%	5,0%	38,4%
Dosta	26,3%	32,2%	28,2%	34,2%
U potpunosti	17,4%	47%	66,75	27,4%
Ukupno	100%	100%	100%	100%

Tablica 8: Povezanost

	znanje	važnost edukacije	korisnost AS-a	dodatne edukacije	spol	razred
Znanje	1	0,08	0,01	0,02	-0,15*	0,08
Važnost edukacije		1	0,35*	0,42*	0,17*	0,01
Korisnost AS-a			1	0,32*	0,13*	0,00
Dodatne edukacije				1	0,11*	-0,06
Spol					1	-0,02
Razred						1

* - značajna korelacija

Graf 2: Procjena znanja učenika o problemu korupcije i procijenjena korisnost Antikorupcijskog sata prema gradovima

7. ZAKLJUČAK

Iz rezultata istraživanja proizlazi da, iako učenici svoje znanje o problemu korupcije procjenjuju relativno visokim, ipak u velikoj većini smatraju kako bi im dodatne edukacije o toj temi bile korisne. U prilog našoj izloženoj tezi o nužnosti edukacije učenika o prevenciji korupcije ide činjenica kako učenici smatraju edukacije vrlo važnim dijelom prevencije pojave korupcije. To također znači da je učenike kvalitetnim i dobro osmišljenim programom moguće motivirati da dodatno prošire svoja znanja i interes za ovu temu čime bi se postigao vrijedan cilj podizanja svijesti učeničke populacije o štetnosti korupcije. Nadalje, s obzirom da učenici u vrlo maloj mjeri informacije o problemu korupcije dobivaju u školama (a u najvećoj mjeri iz medija), bilo bi dobro kada bi se ubuduće edukacije škole mogle još aktivnije uključiti i kada bi u svoj nastavni program integrirale informiranje učenika o korupciji, odnosno prevenciji iste. Veća uloga škola svakako bi bila poželjna uzimajući

u obzir i pretpostavku kako bi informacije koje bi učenici dobili kroz škole bile zasigurno objektivnije od onih prezentiranih u medijima. Važno je spomenuti kako su hipoteze „Antikorupcijskog sata“ potvrđene kroz još neke projekte. Primjerice, udruga „Osmijeh“ iz Bjelovara je kroz projekt „Borba protiv korupcije od dna prema vrhu“¹⁹ također bila orijentirana na rad s učenicima, a prilikom provedenih edukacija učenici su također ispunjavali upitnik čiji rezultati su potvrdili hipoteze postavljene prilikom provođenja „Antikorupcijskog sata“. Ukratko, zaključci ovog upitnika odnosno projekta bili su slijedeći: učenici su zainteresirani za društvena događanja, te su osviješteni o pojavnosti korupcije, kao i o tome kako se ona štetno odražava na njihove živote; shvatili su što oni mogu kao pojedinci učiniti u borbi protiv korupcije; mladi u Republici Hrvatskoj su željni znanja i to onog drugačijeg negoli ga dobiju u školi i zato je potrebno uvoditi i proširivati mogućnosti dodatnog i alternativnog znanja koje je neophodno svakom građaninu da bi se mogao snaći u današnjim veoma kompleksnim uvjetima života (<http://www.osmijeh-bj.hr>). Važnost školskog obrazovanja o fenomenu korupcije prepoznala je i Udruga za demokratsko društvo koja uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, a u okviru edukativnog projekta „Protiv korupcije“ kontinuirano organizira instruktivne seminare za nastavnike srednjih škola i gimnazija (prvenstveno za nastavnike iz predmeta: politika i gospodarstvo, sociologija, etika, vjeronauk, ali i za nastavnike iz srodnih predmeta). Osnovni cilj seminara je razvijanje svijesti nastavnika srednjih škola o štetnim posljedicama korupcije, te njihova priprema za rad s učenicima kroz interaktivno učenje o korupciji, njezinim pojavnim oblicima, metodama za njezino suzbijanje, te razvijanje modela za učinkovitu prevenciju korupcije u srednjim školama (<http://www.udd.hr>). Zatim, ne treba zaboraviti organiziranje edukacija u srednjim školama i fakultetima, uz nazočnost relevantnih stručnjaka iz područja suzbijanja korupcije koje provodi *Transparency International* (<http://www.transparency.hr>) i drugih. Konačan cilj svih ovih napora, ali i potencijalnih budućih školskih programa koji su kao što smo vidjeli prijeko potrebni, bi trebao biti daljnje poticanje i podupiranje aktivnog sudjelovanja učenika u procesu stjecanja znanja o borbi protiv korupcije primjenjivih u svakodnevnom životu pri čemu je nužno težiti za tim da učenik od pasivnog primatelja informacija postane angažirani subjekt. Odnosno cilj je kod učenika izgraditi sustav vrijednosti i razviti vještine potrebne za ispravan odnos prema korupciji, da bi u konačnici i sami bili spremni poduzeti korake na njezinom uklanjanju.

¹⁹ Projekt je financiralo veleposlanstvo Velike Britanije i završen je u roku od pet mjeseci. Održano je 10 predavanja i 10 radionica u pet gradova županije i to: Bjelovaru, Daruvaru, Grubišnom Polju, Garešnici i Čazmi, a radilo se po metodama „brainstorminga“ i drugim interaktivnim metodama nakon čega su učenici pisali esej na temu korupcije.

LITERATURA

1. Dennis, N. & Erdos, G. (2005). *Cultures and Crimes*. London. Dostupno na: <http://www.civitas.org.uk/pdf/cs38.pdf> [04.12.2011.].
2. Derenčinović, D. (2001). Mit (o) korupciji. Zagreb.
3. Derenčinović, D. (2005). Komentar Konvencije Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Zagreb.
4. Derenčinović, D. (2004). Prikaz Konvencije UN protiv korupcije i njezino značenje za RH-mjere za sprječavanje korupcije (čl. 5 do čl. 14). *Pravo i porezi*, 3, 38-46.
5. Derenčinović, D. & Getoš, A.-M. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb.
6. Dobovšek, B. (2009). *Prevenција korupcije*. Podgorica.
7. GALLUP (2007). Istraživanje o integritetu građana Hrvatske. Dostupno na: www.antikorupcija.hr [19.05.2011].
8. Girling, J. (1997). *Corruption, Capitalism and Democracy*. London.
9. Huntington, S. P. (2002). *Modernization and Corruption*. U: Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (ur.). *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick.
10. Hrvatski tjednik (2011). Objektiv, 28.03.2011.
11. Keen, E. (2000). *Fighting Corruption through Education*. Budapest. Dostupno na: <http://www.hrea.org/pubs/keen2000.pdf> [09.11.2011].
12. Kelling, G.L., Julian, M. & Miller, S. (1994). *Managing 'Squeegeeing': a problem solving exercise*, New York.
13. Kregar, J. (1997). Pojava korupcije. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 4/1, 23-43.
14. Leff, N. (1964). *Economic Development through Bureaucratic Corruption*. U: Ekpo, M. U. (ur.). *Bureaucratic Corruption in Sub-Saharan Africa: Towards a Search for Causes and Consequences*. Washington.
15. MPRH (2010). Analiza provedbe i učinkovitosti mjera iz Akcijskog plana uz Strategiju suzbijanja korupcije. Dostupno na: www.antikorupcija.hr [26.05.2011].
16. Mrčela, M., Novosel, D. & Rogić-Hadžalić, D. (2009). *Koruptivna kaznena djela*. Zagreb.
17. MZOŠ (2011). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685> [19.05.2011].
18. Objektiv, Hrvatski tjednik, Izdanje od 28.03.2011.
19. Rose-Ackerman, S. (2006). *International Handbook on the Economics of Corruption*. Cheltenham.
20. Rotberg, R. I. (2009). *How Corruption Compromises World Peace and Stability*. U: Rotberg, R. I. (ur.). *Corruption, global security, and world order*. Cambridge, 1-26.
21. Rousso & Steves (2006). *The effectiveness of anti-corruption programs: preliminary evidence from the post-communist transition countries*. U: Rose-Ackerman, S. (ur.). *International Handbook on the Economics of Corruption*. Cheltenham, 247-277.
22. Scott, J. C. (1970). *Corruption, Machine Politics, and Political Change*. U: Heidenheimer, A. J. (ur.). *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*. New York.
23. Tilman, R. O. (1970). *Black-Market Bureaucracy*. U: Heidenheimer, A. J. (ur.). *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*. New York.
24. Transparency International (2008). Indeks percepcije korupcije. Dostupno na: www.transparency.hr [15.06.2011].
25. Transparency International (2009). Indeks percepcije korupcije. Dostupno na: www.transparency.hr [15.06.2011].

26. Transparency International (2010). Indeks percepcije korupcije Dostupno na: www.transparency.hr [15.06.2011].
27. Underkuffler, L. S. (2009). Defining Corruption: Implications for Action. U: Rotberg, R. I. (ur.). Corruption, global security, and world order. Cambridge, 27-46.
28. Van Duyne, P. (1999). Combatting Corruption: Acts and Attitudes, Five Issues in European Criminal Justice. European Institute for Crime Prevention and Control, Heuni, Helsinki.

Propisi:

1. Gradanskopravna konvencija Vijeća Europe o korupciji (NN 6/03 – Međunarodni ugovori)
2. Kaznenopravna konvencija Vijeća Europe o korupciji (NN 11/00).
3. Odluka o osnivanju Povjerenstva za praćenje provedbe mjera za suzbijanje korupcije (NN 44/08).
4. Strategija suzbijanja korupcije (NN 75/08).
5. Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (NN 76/09).

Korišteni internetski linkovi:

1. <http://www.antikorupcija.hr> - Ministarstvo pravosuđa, Vlada RH [26.05.2011].
2. <http://www.fso.hr/programi> - Forum za slobodu odgoja [20.06.2011].
3. <http://www.transparency.hr> [19.05.2011].
4. <http://www.udd.hr> [18.07.2011].

Summary

THE CONCEPT OF 'EDUCATION AGAINST CORRUPTION' – AN ANALYSIS BASED ON PRACTICAL EXPERIENCES FROM THE 'ANTI-CORRUPTION CLASS'

Experiences from different countries, as well as the scientific study of the phenomenology of corruption, clearly indicate that repression on its own is not sufficient to downsize corruption to such a level that would allow any society to function well. Preventive efforts in countering corruption aim at creating positive social conditions which prevent the emergence of corruption and further develop society – a crucial role is played by educational programs in this respect. The paper therefore analyses the concept of 'education against corruption' on the basis of practical experiences and gathered empirical data from a series of 'anti-corruption classes' in Croatian schools.

Key words: *corruption, prevention, education, anti-corruption class*

